

1935-1959 YILLARI ARASINDA SİYASİ BİLGİLER/ İLİMLER MECMUASI'NDA/DERGİSİ'NDE SOSYOLOJİ

Yıldız AKPOLAT*

Özet

Bu çalışmanın konusu, 1935-1960 yılları arasında Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisinde sosyoloji konulu yazıların incelenmesidir. Sosyoloji yazıları; kuramsal, epistemolojik ve metodolojik, sosyolojinin alt disiplinlerine dair yazılar ve Türk sosyolojisinin temel ilgi konuları olan devrim, milliyetçilik ve batılılaşma ile ilgili yazılar olarak tasnif edilerek, incelenmiştir. Sosyoloji yazılarının genellikle çevrim yazılar ve batı sosyolojisinin temel tartışma konuları ile ilgili olduğu görülmüştür. Bununla beraber Türkiye'ye dair uygulamalı çalışmalara da yer verilmiştir. Derginin sosyoloji bilim yapma anlayışının, pozitivist ve nicel metodolojik olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Siyasi Bilimler Dergisi, Milliyetçilik, Batılılaşma.

SOCIOLOGY IN THE JOURNAL OF POLITICAL SCIENCES BETWEEN 1935-1960

Abstract

The aim of this study is to examine the writings on sociology published in the Journal of Political Sciences between the years 1935-1960. These writings on sociology have been examined and categorized under sub-branches of sociology such as theoretical, epistemological and methodological ones, as well as main topics of Turkish sociology such as revolution, nationality and westernization. Writings of sociology in the journal have mostly been translated ones, following western sociology's main matters of debate. However, applied studies regarding Turkey have also included. It is understood that the journal's understanding of sociology is positivist and quantitative methodological.

Keywords: Sociology, Journal of Political Sciences, Nationality, Westernization.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
İletişim: akyildiz@atauni.edu.tr

Giriş

Bu çalışma, Türkiye'de sosyolojinin ihdasından evvel II. Meşrutiyet'ten itibaren yayınlanmaya başlayan sosyoloji dergileri üzerine yaptığım ve 2000 lere kadar getirdiğim sosyoloji dergi okumacılığı ve üzerine düşünceler ile oluşturduğum bir dizi çalışmaya ek kabilindedir. Kendisi direkt sosyoloji dergisi olmasa dahi 1931 yılında Siyasi Bilgiler Okulu Talebe Kurumu tarafından yayınlanmaya başlanan Siyasi Bilgiler daha sonra Siyasi İlimler Mecmuası üzerine daha önce yaptığım genel bir taramaya (Akpolat, 2010) ilaveten bu yazıda aynı dergideki sosyoloji yazıları üzerine bir okuma yapılacaktır.

Dergideki sosyoloji yazıları şu şekilde tasnif edilerek incelenmiştir: Sosyolojinin kendisi üzerine kuramsal, epistemolojik ve metodolojik yazılar ve sosyolojinin alt disiplinlerine dair yazılar. Öncelikle sosyolojinin kendisi üzerine yapılan yazılar incelenecek sonra alt dallara ilişkin uygulamalı çalışmalara yer verilecektir. Son olarak Türk sosyolojisinin iki temel ilgisi milliyetçilik ve batılılaşma üzerine yazılar serimlenecektir. Bu şekilde yaklaşık 35 yıllık bir süreçte Ankara'da sosyolojinin nasıl ve hangi açılardan değerlendirilmiş olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Sosyolojinin Ontolojisi, Epistemolojisi ve Metodolojisi

Sosyoloji üzerine yazılan ilk yazılardan biri elbette sosyolojinin bir bilim olarak doğmasını sağlayan pozitivist bilim felsefesini geliştiren Auguste Comte üzerinedir. İlk sosyoloji dergisi Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye Mecmuasında da Salih Zeki'nin Auguste Comte ile ilgili geniş ve Türkçe'de ilk olan bir makalesini hatırlamakta fayda var. Türk sosyal bilimcileri ve düşünürleri modern zamanlarda batıda gelişen kendilerine ve anlam dünyalarına uygun batılı düşünce ve düşünürlere ilk elden ilgi göstermişlerdir. Bu şekilde, günümüzde pek rastlanmayan, temel okumalara önem verdikleri anlaşılmaktadır. Atademir, fizik bilimlerinin matematik temelli olduğunu oysa Comte'un geliştirdiği pozitivist bilimin her şeyin (sosyal alan dahil) ilmi kanunlarla açıklanabileceğini, ifade etmektedir. Comte tüm ilimleri tek bir sistem halinde toplamaya gayret etmiştir. Comte, ilmi kanunları değişmez dogmalar olarak kabul etmekteydi (Atademir, 1935; 3). Pozitivizmin bir bilim felsefesi olmaktan öte yeni bir din olarak bilimi kutsallaştırma ve

böylece batıda bilim etrafında fikir birliği kurma doğrultusundaki ideolojik amacını Atademir, işaret etmektedir.

Derginin Cumhuriyetin 30'lu yıllardaki sayıları dönemin savaş atmosferinden etkilenen çeviri yazılara da yer vermektedir. Dergideki sosyoloji üzerine olan yazıların genellikle çeviri olduğunu ve uygulamalı sosyoloji çalışmaların ise telif olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sosyolojinin batılı bir bilim olarak Türkiye'deki seyrinin çeviri ya da çeviri-benzer yazılarla bilgi birikimi sağladığı bilinmektedir. Bu baktan olmak üzere Pitirim Sorokin'e ait savaş sosyolojisi üzerine yazısı dikkat çekmektedir. Sosyolojinin zuhurunda biyolojiye benzer bir bilim olarak kendini tanımlamasından yola çıkan Sorokin, biyoloji ve sosyoloji arasındaki bağı Darwin'in hayat mücadelesi kuramı ile kurulduğuna işaret etmektedir. Bu kavramın kaynağı ise Malthus'dur. Hayat mücadelesi hem dostluğu-işbirliğini hem de düşmanlığı-rekabeti kapsamaktadır. Sorokin hayat mücadelesini, negatif anlamda düşmanlığı ve savaşı toplumsal ilerleme için tek amil görenleri, özellikle Rus sosyologlarını eleştirmektedir (Sorokin, 1935a; 2-4). Savaşın sosyoloji ile meşrulaştırıldığı 30'lu yılların genel sosyal bilim akımını eleştiren Sorokin, tek yönlü ve pozitif ilerlemeci evrim kuramına da karşı durmaktadır. Ancak Spencer'in savaş ile devlet otoritesinin arttığı yolundaki görüşünü olumlamaktadır. Sorokin, sosyolojinin savaşın meşruluk aracı olarak kullanılmasına karşı duruş sergilemekle birlikte savaşın doğurduğu totaliter devlet anlayışını olgu olarak kabul etmektedir. Aynı baktan olmak üzere Sadi Irmak da savaş yıllarında sosyal Darwinizm'i eleştirmektedir (Irmak, 1941; 94).

Yukarıda adı zikredilen ilk sosyoloji dergisinde Ahmed Şuayb, Rusya'ya geniş bir ilgi göstermektedir. Aynı eğilimle Rus sosyolojisi bağlamında Niyazi Berkes'in Siyasal Bilgiler Dergisinde yaptığı bir dizi çeviri, Türk sosyologlarının Türk sosyolojisinin zuhurundan beri batı-dışı ve geç modernleşmenin bu ilk örneğine ilgilerini bize vermektedir. Aynı ilgi Japonya ve Japon toplumuna dair gerek dergi çerçevesindeki yazılara gerekse bu okulun hocalarından Özer Ozankaya'nın master tezine (1965) de sirayet etmektedir (Akpolat, 2008).

J. Hecker'dan yapılan çeviriye göre, Rus sosyolojisi, Rus toplumunun sosyal ve siyasal sorunları ile meşgul olduğu için gerçekten Rus'tur. Kur-

tuluş Kayalı'nın dillendirdiği “ittihatçılık” (otoriter ve totaliter yönetim anlayışı) kavramlaştırmasına benzer bir kavramlaştırma Rus otokrasisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus otokrasisi tüm toplumsal güçlerin devlette toplanmasını ifade etmektedir. Hecker'e göre, Rus halkı bu otokrasiyi yıkmak isterken kendine rasyonel bir temel bulmuştur; bu da felsefe ve sosyal bilimler olmuştur (Hecker, 1935a; 31). Bizde de sosyoloji halkın olmasa bile devletin kendini kurtarma ideolojisine bilimsel temel sağlamıştır. Rus sosyologları batıdan gelen liberal fikirleri sünger gibi çekmiştir. Özellikle Fransız devriminin etkisinden sonra yönetim Rusların hürriyet fikrine uygun ve hazırlıklı olmadığına karar vermiştir. Bizdeki denetimli modernleşme mekanizmasına benzemektedir. Geç modernleşen batı-dışı ülkeler devletin uygun bulduğu şekilde modernleşebilmektedir. Bu anlamda II. Katerina'nın liberal değerleri halkına uygun bulmayarak otokrasiyeye dönüşüyle II. Abdülhamid'in meclisi kapatarak İstibdat dönemini başlatması arasında benzerlik kurulabilir.

Rus sosyolojisinde ikinci fikir hareketi Decembrist hareketidir. Çoğu zabıt olan bu hareket mensupları Fransız devriminin liberal fikirlerinden etkilenmiştir. Öğrendikleri liberal fikirleri ülkelerine dönünce siyasi cemiyetler aracılığı ile yaymaya çalışmışlardır (Hecker, 1935;a 32). Çoğu subay İttihad ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunu buna örnek verebiliriz. Ancak bizdeki cemiyet siyasallaştıkça içindeki liberalleri (Prens Sabahattin) elemiştir. Decembristler toplumun sosyal bilimler ile incelenmesi gereğini, fark etmişler oysa bizimkiler sosyal bilimleri siyasi rekabetlerinin aracı haline getirmiştir. Aydınlar zamanla siyasetin dışına itilince Moskova Üniversitesi çevresinde toplanarak bilimsel ve edebi çalışmalar yapmışır (Hecker, 1935a; 33).

Napolyon savaşından sonra Rus aydınlar yüzlerini batıdan Rus halkına çevirerek Alman romantizminden etkilenen bir milliyetçilik inşa ettiler (Hecker, 1935a; 33). Bizdeki, Baltacıoğlu'nun “Halka doğru” hareketine benzemektedir. Alman romantizmi ve tarihselci ekol kültür kavramlaştırması ile Fransız rasyonalizmine ve evrenselcilik ilkelerine karşı “farklılığı” vurgulamaktadır. Fransız modernleşmesi karşısında ezilmek istemeyen batı-ıçi modernleşmenin bir örneği olan Almanya'nın romantik milliyetçiliğine duyulan bu ilginin bir örneğini bizde bulmak güç değildir. Batı-dışı ya da batı-ıçi olsun geç modernleşen uluslar “fark” ve “kültür” nosyonu ile biçimlenen milliyetçiliğe itibar etmektedirler. Bunun altındaki saik, kendi farkına

yeni varan bir ulusun kendinin ötekini içinde nesneleşmesine direnmesi olarak ifade edilebilir. Bizde olduğu gibi, Rus aydınları kendi kültürlerini batı ile zenginleştirmek adına “garpçılık” akımını da yaratmışlardır. Rus milliyetçisi olan Slavcılara göre Hegelyan bir kavram olan “weltgeist” Slav ırkında ateşlenmiştir.

Slavcılar bizdeki muadilleri gibi üçlemecidir. Onlara göre, yeni Rus tipinin özellikleri; Yunan kilisesi, otokratik hükümet ve Rus köylüsüdür (Hecker, 1935a; 34). Yerel ortak toprak mülkiyeti batılı sosyalistlerin ütopyasıdır. Oysa bu Rusya’da ütopya değil bir gerçektir. Batılı sosyalistlerin arzuları Rusya’da Hristiyanlığın feragat ve fedakârlığı ile sağlanmıştır (Hecker, 1935a; 34). Gerek Ziya Gökalp gerekse Tekinalp’in farklı kavramlarla da olsa ifade ettikleri sosyal devlet nosyonunun bizde kendiliğinden var olmasına benzer bir otantik okuma burada söz konusudur. Namık Kemal’den beri “biz aslında Batılılaşmıyoruz; batılı olanın aslı bizde zaten var” tavrını batı karşısında ezilmek istemeyen Rus aydınlarında izlemek şaşırtıcı değildir. Benzeri bir fikirsel direniş postkolonyal yazın çerçevesinde Hint düşüncesinde de 1980’lerde kendini hissettirmektedir. Geçmişlerinde büyük uygarlık ve siyasi bir geleneğe sahip geç Batılılaşan ülke aydınlarının bu direnişinin zaman-mekan üstü oluşu ilgi çekicidir.

Hecker’in, Rus hükümetlerinin halkın cahil kalmasını istedikleri için liberalizme düşman oldukları, tespitinin (1935a; 35) Erken Cumhuriyet dönemi bürokratlarından Recep Peker’de aynen ifadelenmiş olması da, hızlı modernleşen ülkelerde devletlerin bu süreci daha kolay atlatmak için cehaleti fırsat bellediklerini göstermektedir.

Rus garpçuları Fransız kültürüne önem vermektedirler (Hecker, 1935b; 25). Bizden farklı olarak Fransız devrimini la-dini değil Katolik inancının ürünü saymaktadırlar. I.Nikola’nın istibdadı Kırım Savaşı ile sona erince yerine geçen II.Aleksandr, radikal dönüşümlere başladı. Kurtuluş; köylünün serflikten, kadının patriyarkal istibdattan, aydının otorite ve devletten kurtuluşu olarak kabul görüyordu. Modernleşmenin hep bir “kopuş” ve “kurtuluş” olarak yorumlanması bu toplumsal dönüşümün tarihe karşı oluşu ile ilgilidir. Yeni hükümdar toplumu pozitif ilmi prensipler üzerine bina etmek istiyordu (Hecker, 1935b; 25). Modernleşme bir kopuş-kurtuluş ve yeniden inşadır.

Celal Nuri İleri de benzer şekilde devrimin yıkma değil aynı zamanda yapma süreci olduğunu vurgularken (Türk İhtilali, 1926), Rus aydınları ile aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Hecker'e göre, toplumu ilmi usullerle inşa etme sosyoloji ekollerini doğurmuştur (1935b; 25). Bizde etkisi halen devam eden Durkheimcı ve Le Playci ekolleri bu noktada hatırlamak gerekir.

Rusya'da sınıf ve sınıf mücadelesi kavramları yoktu. Bunun yerine ihtilal-ciler "narod" kelimesini kullanıyorlardı ki bu kavram ile "köylü"yü işaret ediyorlardı. Bizdeki köy enstitüleri ve halk evlerinin de uygulama ve fikir atası olan, Narodrik hareketi köylüyü serflikten kurtararak Rusya'da sanayi inkılabına ucuz emek sağlamak sureti ile zemin oldular. Ancak Hecker'e göre narodrikler bunu fark edemediler (1935b; 29). Hecker daha sonra Rusya'da iki milliyetçilik akımı üzerinde durmaktadır: Slavofiller ve Ruso-filler (1935c). Slavofil düşünür, Danilevski, Rusların aydınlatmacı bir ulus olduğunu iddia etmiyordu ona göre, Rusya sadece tarihsel kültürel tipler-den biri idi. Danilevski'ye göre, medeniyet bir kültür tipine geçirilemez. Medeniyet bir kültüre aşılırsa o kültürün gelişimi engellenir (Hecker, 1935c; 13). Gökalp, Türk harsını korumak adına medeniyeti din ile ilişki-lendirerek ve ancak akıl ile inşa olan teknik medeniyeti evrenselleştirerek batılılaşma ile milliyetçiliği harmanlamaya çalışıyordu. Batı-dışı büyük uy-garlıklar ve büyük devlet geleneğine sahip ülkelerin aydınları Batılılaşırken "batılılaşmıyoruz gibi" yapmak adına milliyetçi fikirleri batıya karşı bir savunma refleksi olarak geliştirmeye gayret etmişlerdir. Hecker, milliyetçi direnişleri eleştirmektedir. Ona göre, bugünkü medeniyet sanayi temellidir, ulaşım ve iletişim araçları ulusları birbirine yaklaştırmaktadır ve ilim ve teknik tüm medeniyetin ortak temelidir (1935c; 14). "Kültür" vurgusu ile farklılaşma arayan milliyetçi düşünceyi böylece nötralize eden Hecker esas farklılaşmanın garp içinde olduğunu söylemektedir: Komünizm, faşizm ve kapitalizm. Hecker, milliyetçiliğin fark yaratma istemine karşı esas farklı-lığın batı içinden geldiğini belirterek, ideolojik ve ekonomik kamplaşmaya işaret etmektedir.

Hecker daha sonra Rus batıcılara geçmektedir. Bu grup ise üç çeşittir: Teok-risiler, hümaniterler ve narodrikler (1935d; 17). Geç modernleşen Türkiye gibi bir ülke olan Rusya'da benzer akımları görmek dikkat çekmektedir. Teokrasicilere göre, bizde Peyami Safa benzeri, Rusya batı ile doğu arasında bir coğrafyada olduğu için bilginin iki kaynağı olan akıl ve muhayyileyi

birleştirebilir (1935d; 17). Rusya ve Türkiye'nin arada-arafta olmasının bir şans olarak değerlendirilmesi ve sentezci bir düşünsel gelenek ile batılılaşma hatta bu sentezden yeni düşünsel akımlar ummak (Hilmi Ziya Ülken gibi) bizim gibi ülkelerin batı karşısında son direnişi gibi görünmektedir. Yeni ülke yeni tarihi gerektirir ve bizdeki aydınlar gibi Rus aydınları da geriliğin nedenini tarihe çıkararak bu tarihsel unsurlardan arınmanın peşindedir. Erken cumhuriyet devrinde bu unsur kah İslam kah Osmanlıdır. Rusya ise faturayı Bizans'a çıkarmaktadır. Rus garpçıları kendilerini geri bıraktıran Ortodoks kilisesinden de uzaklaşarak Katolik kilisesine girilmesini önermektedirler. Her akımın Rusya'nın Batılılaşarak "kurtulması" için ayrı bir reçetesi vardır. Rus sosyalizminin kurucusu Herzen ise tıpkı Prens Sabahattin gibi, sosyal sorunların siyasal devrimle çözülemeyeceğini yapısal değişimlere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (1935d; 21). Evrensel sorunlar ya da koşullar evrensel düşünceler ya da sonuçlar doğurmaktadır. Rusya'nın batılılaşma ve sosyal bilimlerin gelişimi ve kurtuluş reçetelerinin yer aldığı bu dizi makaleyi Berkes'in çevirmesi sanırım bu benzerliği fark etmesinden ötürüdür.

Rus sosyolojisinden sonra gene Sorokin'den kuramsal çeviriler dergide yer almaktadır. Sorokin'in dergiyi besleyen batılı sosyolog olduğu söylenebilir. Daha sonra N.Ş. Kösemihal'in telif eser gibi yayınladığı Sorokin'in sosyoloji teorileri üzerine olan eserinden bio-sosyal ekole dair bir çeviriye rastlanılmaktadır (Sorokin, 1935b; 17). Sorokin burada ekolü anlattıktan sonra nüfus artışı ve savaş arasında kurulan ilişkiyi ilmi bulmadığını belirtmektedir.

Demokrasiye geçiş ve Amerika ile resmen tanıştıktan sonra Amerikan sosyolojisine dair yazılar da dikkat çekmektedir. İmzasız olan yazıda Amerikan kültürü ve sosyolojisi üzerindeki Avrupa etkisi özetlenmektedir (İmzasız, 1956, 125). 1853'den itibaren Amerikan sosyolojisinin dönemleri ve nitelikleri hakkında bilgi verilmektedir. Özellikle 1865'de kurulan "American Social Science Association" adlı kurumun sosyal problemlerin ancak sosyal bilimler tarafından çözülebileceği, şeklindeki düsturunun bu ülkede sosyolojinin gelişimine ivme kazandırdığı, belirtilmektedir (1956; 129).

Derginin sadece Sorokin'e ve pozitivist sosyolojiye değil Weber'e ve anlamacı sosyolojiye de ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Dergide Weber'in demokrasi ve kapitalizm üzerine yaptığı kavramlaştırmalara yer verilmektedir.

Hobhause'un Weber'in düşüncelerinden yola çıkarak İngiliz ve Alman demokrasi anlayışlarını karşılaştırdığı, ifade edilmektedir (Falk, 1935; 27). İngiliz ve Alman demokrasilerinin farkının, İngiltere'de orta sınıfın bu rejimi taşıyabildiği, Almanya'da ise bu vazifeyi ifa edemediği için rejimin totaliter bir çizgiye kayması olarak ifade edilmiştir (Falk; 1935; 28). Bizde de II. Meşrutiyet'ten beri burjuvanın yokluğu ile kapitalist gelişme ve demokrasinin yokluğu arasında bağ kurulmaktadır. Ayrıca Falk'un, memurların sorumsuzluk ahlakından ötürü kötü siyasetçi oldukları yönündeki fikri, modern Türk düşüncesine yabancı değildir. Bismark'ın orta sınıflar lehine işçi sınıfına baskı uygulamasının Türk versiyonu da Türk sosyalist düşüncesinde sıklıkla işlenen bir konudur. Sürekli devlet korumasındaki Alman burjuvazisi kendi tarihsel görevini idrak edememiştir (Falk, 1935; 31). Bizdeki milli burjuva ile devlet koruması siyasasının sonucu da benzer olmuştur. Weber'e göre, demokrasinin geleceği şu üç unsura bağlıdır; bürokrasinin iktidar istemi, burjuva-işçi çatışması ve kitle demokrasisinin kendini idare etme konusunda yaşadığı zorluklar. Weber, demokrasi için asıl tehlikeyi bürokrasiden beklemektedir, Almanya ve Rusya buna örnektir (Falk, 1935; 31). Weber, Türkiye'yi bilse bizi de eklerdi. Kapitalizmin geliştirdiği uzmanlaşma ve teknik bürokrasiyi genişletmektedir. Weber'e göre, hürriyet ve medeniyet iki zıt yöne doğru ilerlemektedir. Bürokrasiyi sadece parlamento dengeleyebilir. Endüstri devletlerinin milliyetçiliği ve genişleme talebi geleceği belirleyecektir (akt.Falk, 1935; 33). Emperyalizm ve milliyetçiliğin dünyayı biçimlendirmesi konusundaki Weber kehaneti kendini doğrulamıştır.

Dergide Marksist sosyolojiye dair çeviri ve kitap tanıtımlarına da rastlanılmaktadır. Bunlardan biri, Ömer Barkan'ın, Sabiha Zekeriya'nın (Sertel) Adoratski'den çevirdiği "Dialektik Materyalizm" adlı kitabının tanıtım yazısıdır. Barkan, Marksizm ile Rus devrimi arasındaki mantık hatasına işaret etmektedir. Ona göre, Marks üretim araçlarının gelişimi ile devrim arasında bir ilişki kurmuştur ancak Rus devrimi Marks'ın sosyolojik determinizmine meydan okuyan bir harekettir (1936; 77). Barkan eseri tarafgir bulmaktadır. Barkan, Marksizm'e ilişkin oldukça güç bir mantık sorusu ortaya atmaktadır. Ona göre, Marksizm'in hem dialektik hem de materyalist olması yani maddenin hareketi dışardan değil kendiliğinden alması, dışardan harekete geçirici inkılapçı hareket ile bağdaştırılması bu sistemin en zor anlaşılan yanıdır (Barkan, 1936; 78). Marksizm'in, modernleşmeci bir ideoloji ve

teori olduğu akılda tutulursa insan akli ile değil insan eylemi ile tarihe yön verme düsturu ile sadece Fransız rasyonalizminden ayrıldığı fark edilecektir.

Kitap tanıtımı bahsinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinin Alman hocalarından Gessler'in "İçtimai Siyaset" adlı eseri (Ertuğ, 1946; 623) ve Sorokin'in "Yüzyılımızın Sosyoloji Nazariyeleri" (Kösemihal tarafından sahiplenilen) olarak Münir Raşit Öymen tarafından çevrilen kitabı tanıtılmaktadır (Ertuğ, 1947)

Teorik sosyolojinin yanı sıra tecrübi sosyolojiye dair çevirilere de rastgenlinmektedir. Derginin gerek kuramsal-ontolojik gerek epistemolojik farklı sosyolojik yaklaşımlara yer vererek sosyolojik ekolleşme konusunda tutucu bir tavır sergilemediği anlaşılmaktadır. "Tecrübi Sosyoloji" başlıklı çeviri yazıda Paul Descamps'ın Comte ve Le Play'i sentezleme çabalarına yer verilmektedir. Gaston Richard'a göre, Descamps, gözlemle sınanmak şartı ile hipotezin varlığını bilimde kabul etmektedir (1938; 21). Descamps'ın belirttiği bilimsel araştırmanın unsurları verilmektedir; monografi (nicel veri), nomenclature (sınıflandırma sistemi) ve repercussion (bir olayın diğer olay üzerindeki etkililik derecesi) (Richard, 1938; 27). Descamps'ın bir toplumu araştırmak için önerdiği sistem ise şöyledir; yaratıcı unsurlar (doğa, ırk, tarih), değiştirici etkenler (demografi ve dış etkenler), uzak nedenler (teknik, dini ve fikri seviye), kültürel seviye ve içtimai teşekkül. Gaston Richard'dan yapılan ikinci çeviride Descamps'ın uygulamalı örneklerine yer veriliyor. İlki Anadolu'dan Fransa'ya göç eden Ermeni muhacirler üzerine yaptığı uygulamalı çalışmadır. İkincisi ise Norveç halkı üzerine yaptığı araştırmadır. Bu halkların tarihi olduğuna göre, uygulamalı araştırmada bu halka ait hane ve ekonomik veriler tarih ile ilişkilendirilmelidir (Richard, 1939; 2). Bu ise ancak sosyal tarih araştırması ile mümkündür. Sosyal tarih araştırması Descamps'a göre, iki şekilde yapılır: şimdiki vakalardan yola çıkılarak maziye doğru gitmek ya da belirli bir dönemdeki vakaları anlamak için dönemin tarihi vesikalarına gitmek (akt. Richard, 1939; 3). Descamps bu şekilde Lyon ipekçiliğinin 15. yy.'daki değişimini ve Ermenilerin komünitern aile yapısından ve çiftçilikten Anadolu şehirlerindeki esnafıktan nihayet Fransız şehirlerinde işçi ve tüccar oluş süreçlerini inceler. Descamps'ın ayrıca edebi eserlerin sosyal hayatın tasvirleri olarak önemli inceleme materyalleri olduğuna dair görüşleri de aktarılmaktadır (1939; 3). Pozitivist sosyolojinin edebiyat sosyolojisine dair bu ilk görüşlerinin yer

aldığı yazı, Türkiye’de her şeyi kendilerinden başlatan Türk akademisyenleri için okunması gereken bir yazıdır. Descamps’a göre, tarih ve edebiyat sosyal geçmişin gözlemidir. Ayrıca sadece sayılar anlamsız verilerdir.

Descamps’ın “Portekiz’in İçtimai Tarihi” adlı eserinin tanıtım yazısı ise Mehmet Ali Şevki Bey’e aittir. Ülkemizde Prens Sabahattin’in tanıttığı Science Sociale ekolünün devamcısı olan Mehmet Ali Şevki Bey’e göre, eserin esas önemi, ilk defa bir hükümetin sosyoloji yardımı ile yönettiği insanlar hakkında aydınlanma talebidir (M.A. Şevki, 1939; 324). Şevki Bey bir özlemini dile getirmektedir.

Sosyolojinin metodolojisine dair yazılara da dergide yer verilmektedir. Niyazi Berkes, okul müdürlerinden Mehmet Emin Erişirgil’in Türkiye’de sosyoloji araştırmalarının ilerleyememesinin nedenleri üzerine verdiği konferansın tutanaklarını aktarmaktadır. Berkes’in aktardığı üzere, Erişirgil Türkiye’de sosyolojinin gelişememesinin iki amili olduğunu belirtmektedir: ilki Durkheimci ve Le Playci ekollerin kamplaşması ve her ekolün şeyh-mürit ilişkisi içinde düşünürlerin hâkimiyet alanlarından çıkamamalarıdır. İkincisi ise okullarda sosyolojinin formüller şeklinde aktarılıp araştırmaya öğrencilerin sevk edilmemesidir (Berkes, 1940; 547). Batıda sosyoloji sosyal sorunlar üzerine çalışarak gelişmiştir. Batıda sosyoloji şu koşullarda gelişmiştir: İnsanların topluluk hakkındaki bilgilerinin artması, insan hayatını anlamak için rasyonel ve seküler düşüncenin gelişimi ve insan bilimlerinin uzmanlaşması, araştırma tekniklerinin gelişimi (Berkes, 1940; 543). Erişirgil’e göre ülkemizde sosyoloji ancak şu koşullarda gelişebilecektir: batılı teorilerin kritik tahlilden geçirilmesi, sonuçları olaylar üzerinde sınamak, tekniklerle toplumu araştırmak, acele hüküm vermemek, hayatımızın farklı alanlarına korkmadan ilmin objektif gözlüğü ile bakabilmek (akt. Berkes, 1940, 553). Bu koşulların henüz ülkemiz için mümkün olmadığı, söylenebilir.

Berkes gibi 1940’lı yıllarda DTCF sosyoloji hocalarından Behice Sadık Boran da metodoloji üzerine yazı yazmıştır. Boran, Amerika’da doktorası esnasında öğrendiği beşeri ekoloji yöntemi ile nasıl araştırma yapılacağını kaleme almıştır. Boran’a göre, bu ekol Durkheim ve Le Play ekolleri gibi kapalı bir sistem değil bir araştırma hipotezidir (Boran, 1940; 35). Ekoloji, biyolojiden alınan bir kavramdır. Buna göre, canlıların çevreleri ile olan

ilişkilerini ifade etmektedir. Aynı durum insanlar için de geçerlidir. İnsanlar da bir canlı türü olarak doğada yaşamaktadır ve ihtiyaçlarını tatmin için doğayı kullanmaktadırlar. İnsanların ihtiyaçlarını tatmin etme biçimi teknik değiştikçe değişir. İnsanın sosyal ihtiyaçları da doğa vasıtası ile giderilir. Ekolojik ilişkiler, insan ilişkilerini de geliştirir ve bir sosyal düzen ortaya çıkar (Boran, 1940; 36). Görüldüğü üzere, Boran'ın sosyoloji anlayışı Marksist değil ekolojiktir. Ekolojinin insan-doğa ilişkilerine verilen önem Marx için de geçerli olduğu için Boran'ın sosyolojisinin Marksist olduğu iddia edilmektedir. Boran'a göre, sosyoloji, belirli bir işbölümü esasına göre mekanda örgütlenen toplumu inceler. Boran'ın toplumsal yapı çalışması tamamen bu metot ile belirlenmiştir.

Metodoloji babından bir diğer önemli yazı kamuoyu yoklamalarının nasıl yapılacağına dairdir. Özellikle Türkiye'nin demokrasiye geçişi ile birlikte hükümetlerin politikalarını belirlerken "kamu" nun fikrine başvurma gereğinden ötürü Siyasal Bilgiler Fakültesinde ilgili ders okutulmaya başlandığı anlaşılmaktadır (Meray, 1954; 256). Meray, "Sosyoloji" dersinde kamuoyu yoklamalarını anlattığını ifade ederek, demokrasilerde bu yoklamaların gereğini ise Amerika'nın kurucu başkanlarına başvurarak, izah etmektedir (1954; 259). Bu alanda kullanılan survey tekniği ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Gene aynı konuda İbrahim Yasa'nın örnek olay araştırmasına dair metodik yazısı önemlidir (Yasa, 1959). Derginin sadece kurama değil özellikle '50 sonrası metodolojiye ve tekniğe verdiği önem zamanla gelişen Amerikan sosyolojisinin bir etkisi olarak düşünülebilir. Yasa, Baconcu bir tarzda bilim yapmanın amacının hayatı anlamak ve üzerinde hâkimiyet kurmak olduğunu, belirtmektedir (Yasa, 1959; 87).

Dergi çevresinde sosyologlar sadece çeviriler yapmamakta kritik yazılar da yazmaktadır. Berkes, Levy-Bruhl'ün "İptidai Zihniyet" adlı teorisini eleştiren bir yazıyı da kaleme almıştır. Levy-Bruhl'e göre, içtimaileşmemiş bir zihin yoktur. İptidai zihinleri analiz ederek iptidai sosyali de analiz edebiliriz (akt. Berkes, 1941; 232). Ona göre, iptidailerin (ilkellerin) nesnelere ardında ruh aramalarının nedeni bir determinist bağ arama değil o ruhların ortak bir bağ işlevi görmelerinden ötürüdür. İlkellerin zihinleri toplumun ortak değerleri tarafından öylesine kaplanmıştır ki orada niçin ve neden

sorularına yer kalmamıştır. Levy-Bruhl'e göre, ilkelerde farklılık mantığı gelişmemiştir. Kendilerini doğa ve toplum ile bir bütün şeklinde algırlar. Fert ile toplum arasına mesafe koymak ancak akıl ile olur. İlkelerde bu mesafe koyan soyut mantıki kategori yoktur. Berkes, Levy-Bruhl'ün ifade ettiği, "prelojik" zihniyetin medeni toplumlarda var olduğunu söyler (1941; 234). Berkes'e göre, yapılması gereken, böyle bir zihniyetin işlevlerini ortaya koymaktır. Ancak böylece karşılaştırmalı bilgi sosyolojisi yapılabilir. Berkes, Malinowski'nin çalışmalarına dayanarak, ilkelerin rasyonel olduğunu ancak riskli durumlarda sihre başvurduklarını, belirtir. Berkes'e göre, ilkeler ile medeniler arasında zihniyet değil teknik ve sosyal kuruluş olarak fark vardır (1941; 242). Ülkemizde özellikle 60'lı yıllarda tartışılan azgelişme-gelişme sorunlarının teorik tartışmalarının bu dergi çerçevesinde neşet ettiğini, söylemek mümkündür.

Sosyolojinin epistemoloji kanadında en çok tartışılan konu, sosyal dünyada doğal dünyada olduğu gibi kanunların olup olamayacağıdır. Dergi çerçevesinde bu epistemolojik tartışmalara da yer verilmektedir. Ferit Ayiter, batıdaki bu tartışmalara vakıf bir sosyal bilimci olarak, kanun fikrinin düzen sayıltısı ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Ayiter, 1945; 277). Pozitivist sayıltı gereği, toplumun doğanın uzantısı olma haline binaen toplumda da kanun olacağı fikrinin gelişimini aktarmaktadır. Ayiter, nomolojik ve idiografik bilim anlayışlarını aktardıktan sonra kendi sosyoloji tanımını yapar. Ona göre, sosyoloji, genelleştirici kavramlar üreten bir kültür bilimi olarak sentetiktir (1945; 278). Sosyoloji, ferdi iradeyi sınırlayan toplu iradenin ifadesidir. Buradan Ayiter'in holistik sosyoloji yaklaşımını benimsediği, sonucunu çıkarabiliriz. Türk sosyolojisinin başlangıcından günümüze kadar temel ontolojik yaklaşımı holistik olmuştur. Bireyin eridiği geleneksel kültür ve zihniyetin kabul edebildiği yaklaşım ancak, holistisizmdir.

Sosyolojinin Alt Disiplinlerine Dair

Bu kısımda; aydın, bilim ve bilgi, hukuk, suç, aile, ekonomi, köy, kent, siyaset sosyolojisi, demografya ve sosyal tabakalaşma gibi sosyolojinin alt disiplinlerine dair yazılar örneklendirilecektir.

Aydına/münevvere ya da entellektüele dair yazılardan ilkinde, aydının kim olduğu ve toplumsal işlevi tanımlanmaktadır. Çeviri yazıda, Blaha'ya göre, aydının tanımı ancak toplumsal işlevine bakılarak yapılabilir (Blaha, 1936; 5-8). Blaha'ya göre, aydını halktan ayıran aldığı eğitim ve yetişme şartlarıdır. Cemiyet bir ihtiyaç tatmin mekanizması ise bu sistemde aydının yerini tayin etmek gerekmektedir. Blaha'nın bu önerisindeki toplum tanımının işlevselci-organizmacı bir toplum tasarımı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyolojinin zuhurundan 1960'lara kadar akademik çevrelerde işlevselci toplum modelinin kabul görmesi ile Türk sosyolojisinin (başka örneklerde olduğu gibi yapılan çeviri ve çalışmalardan bu görülebilir) genel eğilimi arasında paralellik olduğu söylenebilir. Bu itibarla aydının işlevi, toplumun yaşamak için ihtiyaç duyduğu manevi havayı yaratmaktır (Blaha, 1936; 9). Aydın, topluma yeni idealler verendir ve hem toplumu hem de bireyi öz-gürleştirir, bireyler arası manevi bağ yaratandır. Anlaşıldığı üzere, sınıf tabanlı bir aydın değil din adamı gibi toplumsal bütünsel ideoloji yaratan bir aydın tanımı yapılmaktadır. Aynı konuda Rosier'in çevirisinde ise bir uzman olarak aydın ve aydın meslekleri ele alınmaktadır (Rosier, 1936; 43). Burada teknokrat ve bürokrat gibi diplomalı olarak aydın tanımlanmaktadır.

Bilim sosyolojisi alt disiplininde Ferit Ayiter'in bir dizi makalesi dikkat çekmektedir. Sosyolojinin bu en temel alt disiplininin sosyolojinin bilim olarak neliğini belirleyen bilim sosyolojisinin bu kadar erken tarihlerde Türkiye'de tartışıldığını görmek, sosyal bilimcilerimizin batı sosyolojisine dair gelişmiş ilgisine bir işaret olarak düşünülebilir. Ayiter bilimi varoluşsal-insani ihtiyaç olan bilmek istemi ile açıklamaktadır (Ayiter, 1945a; 319). Bununla birlikte, bilim sosyolojisi, bilimin ortaya çıkış koşullarını araştırmaktadır (1945a; 320). Ayiter, bilgi ile toplum bağının Comte ve Dilthey tarafından ortaya konduğuna, işaret eder. Dilthey'in genel yaklaşımı olan, doğal dünya-zorunluluk ve kültürel dünya-özgürlük bağlamında tartışma yürütülmektedir. Ayiter'e göre, sosyal dünya özgürlükler alanı olunca bu alanda kanun bulmak, zordur. Ayiter devamla geniş bir bilgi sosyolojisi literatürü özetini sunar. Özellikle bu alanın kurucusu Scheler'in düşünceleri aktarılır (1945b; 424). Scheler, bilgi ve bilim sosyolojisinin temel meselelerini ortaya koyduğu için önemlidir. Scheler'e göre bu alanın temel soruları şöyledir: Bilim ile bilimlerin ortaya çıktığı ulusların kültürleri arasındaki bağ nedir? Eski uygarlıklar ile çağdaş ilim arasında bağ var mıdır? Farklı kültürlerden gelen bilim adamları birlikte çalışabilir mi? (akt. Ayiter, 1945b;

426). Bununla birlikte Ayiter, bilgi sosyolojisinin epistemoloji yanını da tartışmaktadır (1945c). İlim ve “marifetin” sosyal bağına dair Mannheim ve Hartmann’ın çalışmalarına da yer verilmektedir (Ayiter, 1946a). Ayiter bu konuda Türk sosyolojisinden Ziya Gökalp’ın bilgi ve bilim sosyolojisi bağlamındaki çalışmalarına yer vererek, Türk sosyolojisini de ihmal etmemektedir. Örneğin, Ziya Gökalp eski Türklerin içtimai teşkilatı ile mantık kategorileri arasında bağ kurmaktadır (Ayiter, 1946b; 601). Ayiter, dünya görüşü ve bilgi sosyolojisi arasındaki ilişkinin Eflatun’dan Hegel’e kadar kısa tarihini sunmaktadır. Bununla birlikte farklı kültürde akıl ve aklın fonksiyonlarını da Hint düşüncesi ile örneklendirerek akıl kavramının tarihselliğine işaret etmektedir (Ayiter, 1946c; 64-67). Buna göre, Hint düşüncesinde akıl, bir amaç değil akıl-dışına ulaşmak için bir araçtır. Weber’in de bu konudaki düşüncelerine yer verilir. Weber’in batı ve doğudaki farklı akıl tanımları aktarılır (Ayiter; 1946d; 116). Bu türlü oryantalist görüşlerin yanı sıra doğulu çağdaş düşünürlerin oksitendalist görüşlerine de yer verilerek tarafsız bir aktarım süreci ortaya konulmaktadır. Japon düşün adamı K.Nishida’nın karşı duruşuna yer verilir. Nishida’ya göre, doğu ve batı felsefelerindeki esas farklılık hakikat meselesinden kaynaklıdır. Doğuda hiçlik batıda varlık felsefeleri hâkimdir. Batı felsefesi şeklidir, doğu felsefeleri ise daha zengindir (akt., Ayiter, 1946d; 119-120). Oryantalizme karşı gelişen oksidentalist düşüncenin savunmacı bir tarzda, batı doğu hakkında ne derse tersini demesi aslında Hegelyan anlamda oryantalizmin “belirlenmiş olumsuzlamasının” önüne geçemediğini, neticede oryantalizmi tersinden tekrarladığı, söylenebilir. Bu konuda en yeterli eser olan Dairush Shegan’ın “Yaralı Bilinç” adlı eserine bakılabilir.

Sosyal tabakalaşmaya dair yazılar Mehmet Ali Şevki Bey’in ve Hasan Şükrü Adal’ın imzalarını taşımaktadır. Mehmet Ali Şevki Bey, Rusya’da sosyalizme rağmen sosyal müsavatsızlığın önüne geçilemediğini, devlet memurlarının sosyal statü olarak daha üst konumda olduğunu, ifade etmektedir (Mehmet Ali Şevki, 1935; 13). Hasan Şükrü Adal ise çiftçi-köylü sınıfın ayrı bir sınıf olduğuna dair bir dizi makaleyi kaleme almıştır. Adal, Sorokin ve Zimmermann’ın “Rural-urban Sociology” adlı eserini bu yazılarında özetlemektedir. Öncelikle “sınıf nedir?” sorusu cevaplandırılmaktadır. Buna göre sınıf, mesleği, ekonomik, siyasi ve sosyal statüleri itibariyle aynı olan fertlerin toplamıdır (Adal, 1935a, 10). Bu tanımlama itibariyle çiftçi-köylü sınıfın diğer kentli sınıflardan olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Adal

temel özellikleri itibariye bu sınıfın ne kapitalist ne de işçi sınıfı olduğunu, ifade etmektedir. Çiftçi-köylü sınıfın, sosyal ve siyasal statüsü de diğerlerinden farklıdır (Adal, 1935b; 41). Sombart ile bu tartışmayı nihayetlendirir. Sombart'a göre, kentin köy üzerindeki hakimiyeti tüketici olan yönetici, asker ve din adamlarının köylünün emeği üzerindeki hakimiyetidir (akt., Adal, 1935b; 44). Çiftçi-köylü sınıfa bu ilginin bu yıllarda Türkiye'nin nüfusunun köylü olmasından kaynaklıdır. Türk sosyal bilimcileri batıdan sosyoloji öğrenirken kendi ülkelerinin ihtiyaçlarını dikkate almaktadır.

Hukuk ve suç sosyolojisi dalında, suç ve irsiyet ilişkisini ele alan Sadi Irmak bizi dergide selamlamaktadır. Sadi Irmak yazısında, suç ve suçlunun var olduğu aile çevresini ele almaktadır. Ve rakamlarla suçluların ailelerinde alkolizm ve intihar gibi patolojik hallere rastlandığını, göstermektedir (Irmak, 1937; 521). Hukuk sosyolojisi babında, Timaseff'in, hukukun neliğine dair yazı dikkat çekmektedir. Timaseff'e göre hukuk, toplumun ferdi irade üzerindeki fonksiyonudur (1938; 783). Hukuk biliminin bir alt dalı ise hukuk normlarının ortaya çıktığı sosyal koşulları araştıran "hukuk sosyolojisi"dir (Timaseff, 1938; 785). Fikret Arık ise Levy-Bruhl'den yaptığı çeviri ile hukuk ve sosyoloji ilişkisini tartışmaktadır. Hukuk ile sosyolojinin konuları aynı sosyal realitedir. Durkheim'in hukuk ve yaptırım görüşleri verilmektedir. Buna göre, Hukuk, toplumsal vicdanın bir ifadesidir (Levy-Bruhl, 1942; 395). Dergide sosyoloji konusunda velut bir yazar olan Ferit Ayiter ise hukuk sosyolojisinin tanımını yapmaktadır. Hukuk sosyolojisinin vazifesi; hukukun sosyal bağını ortaya koyarak toplumun işleyişinde hukukun yerini tayin etmektir (Ayiter, 1945d; 170). Fındıkoğlu ise, İsviçre medeni kanununun kabulünü hukuk sosyolojisinin temel sayılıtlarından olan hukuk kuralı ve toplum arasındaki organik bağa işaret ederek, eleştirmektedir. Ona göre, dışardan alınan hukuk ile içerde ahlak yaratılamaz (Fındıkoğlu, 1958; 189). Fındıkoğlu, Durkheim'in pozitivist sosyolojiyi ihdasının temel nedeni olan dışardan kanunla toplum değişimine direnişinin bir örneğini sergilemektedir.

Suç sosyolojisi bağlamında çocuk suçluluğuna dair makaleler de dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki çocuk suçluluğu ile mücadele hakkındadır (Kunter, 1945), diğeri çocuk suçluluğunun türlerine ilişkin karşılaştırmalı bir çalışmadır (Şensoy, 1949) ve son olarak ülkemizde çocuk suçluluğu analiz edilmektedir (Gölcüklü; 1956). Ülkemizde iç göç, kentleşme ve sanayileşme

süreçlerinin sıkıntıları ile sarsılan ailenin bir negatif sonucu olarak beliren çocuk suçluluğuna dair bu çalışmaları, Türkiye’de, Boran’ın çalışması ile birlikte, ilkler olarak değerlendirebiliriz.

Ekonomi sosyolojisi babında Aydın Yalçın, aynı adlı bir ders kitabının içeriğinin farklılığına dikkat çekmektedir. Grass’ın kitabının aslı İktisat Tarihi olduğu halde bu eseri Ekonomi Sosyolojisi (1941) adı ile çeviren Niyazi Berkes eleştirilmektedir (Yalçın, 1945; 460). Aynı literatürden olmak üzere Sadri Ertem’in “Modern Avrupa İktisat Tarihi “adlı kitabı anılmaktadır. Eserde iktisat tarihi, insanların geçim yollarının farklılaşması ile ele alınarak anlatılmaktadır.

Köy sosyolojisi babında, Mehmet Ali Şevki’nin bu alanda ülkemizde bir ilk olan “Kurna Köyü” çalışmasından örneklere yer verilmektedir. M.A. Şevki Bey, Kurna köyündeki hayvancılık ile bu geçim yolunun toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü üzerinden bir okuma yapmaktadır (M.A. Şevki, 1937a; 260). Köyün yerleşiminin, yapılan tarımcılık ve tarım arazilerinin konumu ile belirlendiğini, söyleyerek ekolojik bir yorum getirmektedir (M.A. Şevki, 1937b; 397). Diğer bir yazıda ise aynı köye ait hane ve nüfus bilgileri, verilmektedir. Köydeki evlilik ve aile ilişkilerine değinerek, Descamps’ın, Yasa’nın çalışmalarında referans olan köy monografisi analizini uygulamaktadır (M.A. Şevki, 287-288). Boran, kendi modernleşme yöntemini sergilediği iki yazı ile köy davasının aslında şehirleşme meselesi olduğunun altını çizmektedir. Boran’a göre, köyden şehre göçü engellenmenin yolu, köyde geçim yollarını artırmaktır (Boran, 1940b; 190). Aynı zamanda, köy ve şehrin birbirini tamamlaması gereğini de belirtmektedir (Boran, 1940a; 146). Üretim sürecinde köy endüstriyel tarım ürünleri ile kentteki sanayi üretimine hammadde sağlamalıdır. Türkiye’de köyün kalkınması ile ülke kalkınmasını paralel gören resmi kalkınma stratejisinin ürünü olan Köy Enstitüleri kanununun kabulü sonrası H.R. Ertuğ, kanunun amacını yorumlamaktadır. Köy Enstitülerinin açılmasının nedeni, köylüyü kendi yörelerinde eğiterek köyün kalkınmasını sağlamaktır (Ertuğ, 1940; 79). Ertuğ, köye dair iki kitabı da tanıtmaktadır. 1940’larda Türk sosyologları köyün kalkınması çerçevesinde köy çalışmalarına da ağırlık vermişlerdir. Buna göre Hüseyin Avni’nin “Rusya ve Köylü” adlı kitabı (Ertuğ, 1945; 226-227) ve Niyazi Berkes’in “Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma” adlı kitabı övgüyle tanıtılmaktadır (Ertuğ, 1942; 287-288).

Köy Enstitülerine verilen geniş vazifeler ile ilgili yazısında Sadi Irmak, bu kurumların köye her türlü uzmanı yetiştirme vazifesine sahip olduğunu, söylemektedir. Köyde aydın yetiştirmeyi bir misyoner ya da emperyalist tavrı ile açıklayan Irmak, aslında merkezin Anadolu'ya bakışının ne kadar dışardan olduğuna bir örnektir. Irmak'a göre, köylü aydın yetiştirmenin iki ana ilkesi vardır: Eğitilecek gençleri köylüden seçmek ve köyün doğal ve sosyal çevresinden koparmadan bu gençleri yetiştirmektir (Irmak, 1943; 224). Köylü gençleri yerlerinde tutmanın garantisi ise onları köye maddi ve manevi olarak bağlamaktır. Köyde arazi almaları ve akrabalık ilişkileri kurmaları sağlanacaktır (1943; 225). Amaçlanan ise, köyde yapay bir şehir hayatı kurmanın önüne geçmektir. Sadık Artukmaç, İçişleri Bakanlığının köy ve il özel idarecilerine yönelik, köyün nasıl kalkındırılacağına dair anket sonuçlarını, serimlemektedir (Artukmaç, 1948a). Buna göre, köylerin birleştirilerek büyük köy haline getirilme önerisi en fazla rastlanandır (Artukmaç, 198b; 3449. İbrahim yasa ise, köy monografilerinin nasıl uygulanması gerektiğine dair köy sosyolojisine metodik bir katkı sağlamaktadır. Yasa, Irwin T. Sanders'in araştırma prosedürünü sunmaktadır. Buna göre köy üç tabaka şeklinde analiz edilmelidir. Köyün jeopolitik, ekonomik yapısı ve tarihi, sosyal yapısı ve son olarak sosyal süreç ele alınmalıdır (Yasa, 1959a; 147). Yasa, sosyolojiyi ekolojik bir içerik ile tanımlar: Sosyoloji, insanların doğal çevrelerine yerleşmesinden doğan toplulukları inceler.

Kent sosyolojisi babında iki çeviri yazı önemlidir. Alfred Agache'ye ait bu yazılarda, şehirlilik ve şehircilik tanımlarına yer verilmektedir. Şehirlilik, şehirlilerin birbirlerine gösterdikleri nezaket; şehircilik ise, şehirlerin şehirlilere göstereceği adaptir (Agache, 1935a; 9). Şehircilik interdisiplinerdir; fen adamları, mimarlar ve sosyologlar birlikte çalışmalıdır. Agache bir uygulamalı kent incelemesinin nasıl yapılacağını da izah etmektedir. Henri de Tourville'nin sistemi anlatılmaktadır. Bir kent ya da şehir şu şekilde analiz edilmelidir: yer, iş ve mülk, aile, kadrolar, ticaret, zihni kültür, meslek birlikleri, belediyeler, memleket ve göç (Agache, 1935b; 2).

Siyaset sosyolojisi babında Bahri Savcı'nın bir yazısı önemlidir. Türk toplumundaki temel farklılaşmanın sınıfsal değil siyasal olduğuna (yöneten ve yönetilen ayrımına dayanması), siyasal iktidar mücadelesinin ise sadece "iktidar koltuğuna oturmak"la ilişkili olduğuna ve siyasi mücadelenin Osmanlıdan beri iktidarı sınırlandırmak ve ona ortak olmakla müteşekkil

olduğuna dair bir siyaset sosyolojisi makalesi dikkat çekmektedir (Savcı, 1958; 42-80).

Aile sosyolojisi babında, Mediha Berkes'in, Anakara köylerinde evlenme adetleri üzerine yaptığı bir uygulamalı çalışma yer almaktadır. Boran gibi metropole uzaklık ve yakınlığın köyün modernleşmesi üzerinde etkili olduğunu belirten Berkes, Ankara'ya yakın köylere köyün kültürü ve yaşam tarzının daha kolay geldiğini, söyler (Berkes, 1940a; 471). Yakın köylerde Ankara'nın kenar mahallerinin adetleri hâkimdir (Berkes, 1940b; 519). Japon ailesi üzerine çeviri yazı, Türk aydınlarının geç ve batı-dışı modernleşme örneği olarak Japonya'ya duyulan ilginin göstergesidir. Jean Chabas, Japon ve Fransız aile yapısını ve toplumsal konum ve işlevini karşılaştırarak, batılı araştırmacıların batı ve doğu farklılığını bilerek yorumlama yapmalarını, önerir (Chabas, 1942a; 28). Sırası gelmişken, batı-dışı sosyolojiler için sıklıkla tartışılan bir epistemolojik konu olan evrenselci ya da yerel bilim anlayışları bağlamındaki tehlikeleri gündeme getirebiliriz. Batı ve batı-dışı özdeşleştirilmesi ne kadar sakıncalı ise farklılık mantığı da o kadar sıkıntılıdır. Farklılık ötekileştirmeye kadar varınca oryantalizm peşimizi bırakmayabilir. Evrenselcilik ne kadar çok gerçekliği gölgelerse diğeri için de aynı durum söz konusudur. Bilimin gerçeğin bilgisine ulaşmak olduğu akıld tutularak evrenselci ya da yerelci sayılıtlardan uzak kalarak gerçeklik bize nasıl geliyorsa öyle ona yaklaşmak, daha verimli ve amaca uygun olabilir. Konuya tekrar dönecek olursak, Chabas, ferdin silindiği Japon toplumunda bireyin mistik varlık gibi gördüğü aile içinde de eridiğine, işaret etmektedir (Chabas, 1942b; 122). Celal Ertuğ, modernleşmenin ve şehirleşmenin getirdiği biçimde, artık evlenme ve boşanmanın gençler arasında çok kolaylaştığını ve bunun toplumsal getirisinin olumsuz olacağını, belirtmektedir (Ertuğ, 1943; 299-301). Naphan Atav ise, ailenin şahsiyet üzerindeki etkisini C.H. Cooley'in aileyi asli grup olarak tanımlaması üzerinden ve Coleman'ın aile ilişkileri ve sosyalleşme konusundaki görüşlerinden faydalanarak açıklamaktadır (Atav, 1955; 138-142).

Demografya ile ilgili olarak, 20 Eylül 1940'da genel nüfus dolayımı ile dünya üzerinde nüfusun dağılımı ile ilgili bilim dallarının çalışmaları gündeme getirilmiştir. Malhus'un nüfus ve yiyecek artışı arasındaki karamsar tabloyu içeren teorisinden sonra Aleksandre Rustov'un "Kültür Ehramı Kanunu" ele alınmaktadır. Buna göre bir yerleşimde nüfus artışı ile geçim yolları-

nın artması arasında ilişki vardır (Pınar, 1940; 270). Bu kanun daha önce sosyoloji literatüründe, Durkheim'ın mekanik toplumdaki organik topluma geçişin nedeni olarak izah edilmiştir. Diğer bir yazıda ise şehirlerde nüfusun yoğunlaşması ile ortaya çıkan sosyal sorunlar ele alınmaktadır. Şehirler aynı zamanda bireyi cemaat ilişkilerinden kurtararak özgürleştirmektedir (Jacquemyns, 1940; 314). Bu itibarla şehirleşme bir modernleşme ürünü olarak ele alınmaktadır.

Türk Sosyolojisinin Temel İlgi Alanlarına Dair: İnkılap, Batılılaşma ve Milliyetçilik

Bu kısımda dergi çerçevesinde Türk sosyolojisinin zuhurundan beri ilgilendiği temel konular üzerindeki yazılar irdelenecektir. Buna göre, Ömer L. Barkan, inkılap ideolojisi ile ilgili yazısında, devrimlerin mahiyetini sosyoloji ilmi itibarıyla tartışmaktadır. Ona göre, devrimle kendilerine uygun cemiyet nizamı kurmak isteyen totaliter devletler sosyolojik belirlenimlerin ötesine geçmeye çalışmaktadırlar (Barkan, 1937a; 1). Olması gereken ise, dışardan baskı ile değil bir milletin ihtiyaçları ile belirlenen devrimlerdir. Devrimler fikirlerle olmaz, önemli olan bu fikirlerin toplumda bir ihtiyaca tekabül etmesidir. Barkan, yazısının amacının, materyalizmin ekonomik belirlenimciliğinin, komünizm tehlikesine düşmeden, devrim ideolojisindeki yerini belirlemek olduğunu, söyler (Barkan, 1937a; 2). 1930'larda sosyal bilimcilerimizin yaftalanmaktan korkarak nasıl bilimsel yazı yazmanın savaşını verdikleri, bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Ekonomik materyalizm bizde devrimin sadece terbiye meselesi olmadığını farkına varılmasının ifadesidir. Bilindiği üzere, Türk devrimi, tam bir kopuş devrimidir, ancak yeniyi ihdas ederken pozitivist değişim ilkesi olan eğitim ile değişimi benimsemektedir. Barkan ise bu yöntemin eksikliğini iddia etmektedir. Ona göre, endüstrileşme olmadan refah mümkün değildir. Türk aydını sağ ya da sol fark etmeksizin modernleşmeyi kapitalizmi yok sayarak sanayileşme olarak algılamaktadır. Ömer Barkan, Şevket Süreyya Aydemir gibi, milli kurtuluş hareketini bir ekonomik bağımsızlık hareketi olarak tanımlamaktadır (Barkan, 1937b; 77). Ona göre, milli felaketimizin altında "makine devrimi" geç idrak edişimiz vardır. Peyami Safa'nın medeniyeti "kafa-zihniyet" meselesi olarak gören idealist yorumuna karşı, Barkan, Batıyı Batı yapan unsurun makine olduğunu vurgulamaktadır (Barkan, 1937b; 77). İnkılap doğa ve toplum kanunu olan değişme olduğuna göre, biz de dünyanın de-

ğişimine ayak uydurmalıyız. Eğer, değişim için gerekli tedbirler alınmaz ise ani yıkımlar yani devrim kaçınılmazdır (Barkan, 1937c; 159). Hartmann için insan akli doğayı tamamlar, değiştirmez; o halde devrim de toplumun eksikliklerini tamamlamalıdır (1937c; 160).

Dönemin sosyal bilimcilerinin, “Batılı kuramları” sadece aktarmak değil kendi görüşlerini meşrulaştırmak için de bu kuramlara başvurduklarını görmekteyiz. Türkiye’de sosyolojinin aktarmacılığı sürekli tartışılan ve eleştirilen ama asla kritik edilmeyen bir durumdur. Türk sosyal bilimcilerinin bu tutumunu bazı zorunlu koşulları aşabilmenin de aracı olarak görmek lazımdır.

Aynı baktan olmak üzere, devrimin ilkelerinden halkçılığın ve halk kavramının ne ifade ettiği de gündeme taşınmaktadır. Halk, millet gibi siyasi değil sivil bir varlık olarak; halkçılık ise halka hizmet olarak tanımlanmaktadır (Yazır, 1946a; 104-106).

Laiklik konusunda ise, Berkes, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi ilk anayasal hareketin mimarlarının konu ile ilgili görüşlerinden yola çıkarak tanımlama yapmaktadır. Namık Kemal’in “aslında bizde de var” tarzı batılılaşma yorumuna örnek olarak, batıdan aktarılan siyasi umdelerin zaten İslam’da var olduğuna dair savunmalarına yer verilmektedir (Berkes, 1940a; 494). İslam’ın batılılaşmaya engel ve gerilik nedeni gibi gösterilmesine karşı muhafazakâr Türk aydını tavrı sergilenmektedir.

Batılılaşma/Garplılaşma’nın ne olduğundan ziyade Türk aydını ve sosyal bilimcisinin daha çok ilgilendiği, Batılılaşırken aslında nasıl Batılılaşmadığımızın teorik zeminini oluşturmaktır. Bu konuda dergi çerçevesinde Burhan Belge’nin yazısı Türk aydınının bu zihinsel özelliğinin bir örneğidir. Belge, Doğu ile Batı arasındaki çekişmenin Yunan ve İran ile başladığını ancak bu iki kültürün de Arilerden mütevellit olduğunu, belirtmektedir. Ariler iki coğrafya arasında Batıyı ve Doğuyu birbirine taşıyarak iki kültürü de melezlemiştir (Belge, 1943; 130). Bu melez/sentezci modernleşme polemigi, Türk aydınının değişirken değişmiyoruz iddiasının en önemli teorik dayanağıdır. Buradan Osmanlı’ya giden Belge, Osmanlının Doğuya karşı Batıyı, Batıya karşı da Doğuyu savunma mekanizması üzerine kendini bina ettiğini, belirtir.

Osmanlının sonunu getiren de bu melez yapısı olmuştur. Yakın zamanlarda Batı medeniyeti, kendini zaman ve mekân üstü kurabildiği için tüm dünyaya yayılabilmiştir (1943; 135). Burada Belge, bilim ve tekniğe vurgu yaparak bu iki unsurun evrenselliğine göndermede bulunmaktadır.

Yabancı dil ile üniversite eğitimi vererek Batılılaşamayacağımızı söyleyerek ODTÜ 'nün İngilizce eğitim vermesini eleştiren Bahri Savcı, üniversitele-
rin iki temel vazifesini ifade eder. Buna göre, üniversiteler milli toplumun oluşumunu araştırmalı ve yönetici yetiştirmelidir (Savcı, 1959; 130). Ancak yabancı dil ile Batının kaynakları öğrenilebilir, asla bilim yapılamaz (1959; 131).

Türkiye'de sosyolojinin bir diğer ilgi alanı ise milliyetçiliktir. Bu babtan olmak üzere, milletin ve milliyetçiliğin ne olduğuna dair yazılarda dikkat çeken, tüm farklı tanımlar verildikten sonra tüm ülkelerin kendilerine göre tanımlama yaptıkları sonucuna varılmaktadır.

Hertz'den yapılan çeviri yazıda, milleti millet yapanın ulusal duygular olduğu; ulusal duygular ise millet içinde yer almak istemi ile iradeye dayalı bir şekilde tanımlanmaktadır (Hertz, 1935; 42).

Fuat Bayramoğlu, Mehmet İzzet'in "Milliyetçilik Nazariyeleri ve Milli Hayat" adlı eserini temel alan bir dizi makale yayınlamıştır. Önce farklı milliyet tanımlamalarına ilişkin literatür taraması yapılmıştır (Bayramoğlu, 1939a). 1932'de yayımlanan telif tek eser olarak Mehmet İzzet'in eseri selamlanmaktadır (Bayramoğlu, 1939b; 345). Bayramoğlu, millet kelimesinin dinsel bir içerikten laik bir anlama kavuşma sürecini serimler. Millet ve milliyet tanımlamalarında kullanılan usule yer veren, Bayramoğlu, bu tasnifin üç şekilde olduğunu, belirtir: Bazıları milleti unsurlarına göre, bazıları yazarlara göre bazıları ise gelişigüzel tanımlamaktadır (Bayramoğlu, 1939c; 399). Bayramoğlu, milleti ırk ile tarif edenleri (1940a; 575), milleti vatan ile tarif edenleri (1940b; 614), milleti iktisadi menfaat ile tarif edenleri (1940c), milleti tarih bilinci ile tarif edenleri (1940d), milleti devlet ile özdeş görenleri (1940e) ve milleti dil ile tanımlayanları (1939d) ayrı ayrı ele alarak değerlendirmektedir. Neticede ise her ülkenin ve ulusun kendine göre tanım yaptığı sonucuna varmıştır.

Burhan Belge ise milliyetçiliği ırkçılık ve Müslümanlık ile açıklayanları eleştirmektedir (1943a; 193). Ona göre, milliyetçiliğimizi “Kemalizm” den çıkarmalıyız. Belge’ye göre, Kemalizm, bizi, insanlık ailesinin bir ferdi haline getirmiş, aynı zamanda insanlığı kendi ailemiz gibi görmemizi sağlamıştır (1943a; 262). Böylece hümaniter bir milliyetçilik tanımına ulaşan Belge’ye göre, Kemalizm asla dünyanın ve hayatın metafizik bir yorumu değildir (Belge, 1944; 931).

Mustafa E. Elöve ise, II.Meşrutiyetten itibaren Türkçülüğün tarihi seyrini aktarmaktadır. Ona göre, Türkçülük akımı gerçek bir kurtarıcı doktrindir (Elöve, 1952; 256).

Sonuç

Türk sosyolojisini, dergiciliğimiz etrafında yaptığımız okumalara ek olarak Mülkiyelilerin dergisinde sosyolojiyi irdelediğimiz bu çalışmada, sosyolojinin kuramsal, bilimsel ve metodolojik yazıları ile birlikte sosyolojinin alt disiplinleri ve Türk sosyolojisinin genel ilgi konularına dair yazılar tasnif edilerek serimlenmiştir. Genel özellikler itibariyle, dergi yazılarının çeviri olduğunu söyleyebiliriz. Çok az telif yazı vardır. Ancak çeviri yazıların özenle seçildiği anlaşılmaktadır. Sosyolojinin temel kuramsal, epistemolojik ve metodolojik tartışmalarına yer verilmiştir. Genel itibariyle ekoller arasında tarafsız kalınsa dahi gittikçe daha pozitivist ve nicel bir bilim anlayışına doğru yönelindiği tespit edilmiştir. Sosyolojinin alt disiplinlerine dair yazılara yer verilmesi derginin sosyoloji eğitimi için de önemli bir kaynak olduğu izlenimini yaratmaktadır. Türk sosyolojisi aynı zamanda Türk modernleşmesi üzerine bir düşünme biçimi olarak da biçimlenmiştir. Bu itibarla dergide devrim ve batılılaşma üzerine yazılan ve dönemlerinin zihniyetini yansıtan yazılar dikkat çekmektedir. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinin bu uzun soluklu dergisi, Türk sosyolojisi açısından önemli bir kaynak olarak, Türk Sosyoloji Tarihi içinde yerini almaktadır.

KAYNAKÇA

- Adal, H.Ş., (1935a), “Sosyal Sınıflar Arasında Çiftçi-Köylü Sınıfının Statüsü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:55.
- Adal, H.Ş., (1935b), “Çiftçi Sınıfının Sosyal-Siyasi Statüsü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:56.
- Agache, A., (1935a), “Bir Tatbiki Sosyoloji Numunesi; Ürbanizm”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 4:47.
- Agache, A., (1935b), “Bir Tatbiki Sosyoloji Numunesi; Ürbanizm”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:53.
- Akpolat, Y., (2008), *Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi*, Erzurum, Fenomen Yay.
- Akpolat, Y., (2010), “Mekteb-i Mülkiye ve Mülkiyeliler: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Üzerine Bir Çalışma (1931-1960)”, *Sosyal Bilgiler Dergisi*, 10:45.
- Artukmaç, S., (1948a), “Köylerimizi Nasıl Kaldıralım?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 18: 211.
- Artukmaç, S., (1948b), “Köylerimizi Nasıl Kaldıralım?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 18: 212.
- Atademir, S.R., (1935), “Bugünkü Müspet İlimler: Kant’ın İliyet Prensipli Yıkılıyor mu?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 4:48.
- Atav, N., (1955), “Şahsiyetin Gelişiminde Aile Çevresinin ve Aile Gerginliklerinin Etkileri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:4.
- Ayiter, F., (1945), “İçtimai Kanunlar Var mıdır?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:173.
- Ayiter, F., (1945a), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:174.
- Ayiter, F., (1945b), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:176.
- Ayiter, F., (1945c), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:177.
- Ayiter, F., (1945d), “Hukuk Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:171.
- Ayiter, F., (1946a), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:178.

- Ayiter, F., (1946b), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:179.
- Ayiter, F., (1946c), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 16:182.
- Ayiter, F., (1946d), “ İlim Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 16:183.
- Barkan, Ö., (1936), “Bibliyografya: Dialektik Materyalizm”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 6:61.
- Barkan, Ö., (1937a), “İnkılap İdeolojisi ve Ekonomik Şartlar”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 6:71.
- Barkan, Ö., (1937b), “Milli Kurtuluş Hareketlerinin İktisadi Esasları I”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:74.
- Barkan, Ö., (1937c), “Milli Kurtuluş Hareketlerinin İktisadi Esasları II”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:75.
- Bayramoğlu, F., (1939a), “Milliyetçiliği Anlamak İçin I”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:102.
- Bayramoğlu, F., (1939b), “Milliyetçiliği Anlamak İçin II”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:103.
- Bayramoğlu, F., (1939c), “Milliyetçiliği Anlamak İçin III”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:104.
- Bayramoğlu, F., (1939d), “Millet ve Ümmet Kelimelerinin Mana Değiştirmeleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:101.
- Bayramoğlu, F., (1940a), “Milliyetçiliği Anlamak İçin IV”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:107.
- Bayramoğlu, F., (1940b), “Milliyetçiliği Anlamak İçin V”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:108.
- Bayramoğlu, F., (1940c), “Milliyetçiliği Anlamak İçin VI”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:109.
- Bayramoğlu, F., (1940d), “Milliyetçiliği Anlamak İçin VII”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:111.
- Bayramoğlu, F., (1940e), “Milliyetçiliği Anlamak İçin VIII”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:113.
- Belge, B., (1943), “Garplılaşmanın İç Yüzü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 13:147.

- Belge, B., (1943a), “Milliyetçilik Mefhumunda Yeni Bir İstihaleye Doğru”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 13:148.
- Belge, B., (1943b), “Türk Milliyetçiliği”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 13:149.
- Belge, B., (1944), “Milliyetçiliğin Açık Havasında”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 14:158.
- Berkes, N., (1940), “Bir Araştırma İlmi Olarak Sosyoloji”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:107.
- Berkes, N., (1940a), “Namık Kemal ve Laiklik”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:118.
- Berkes, N., (1941), “Levy-Bruhl’ün İptidai Zihniyet Nazariyesi Hakkında Bazı Tenkitler”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:119.
- Berkes, M., (1940a), “Evlenme Adetleri Üzerine Şehrin Tesiri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:116.
- Berkes, M., (1940b), “Evlenme Adetleri Üzerine Şehrin Tesiri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:118.
- Blaha, A., (1936), “Entelektüel Meselesi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 6:67.
- Boran, B.S., (1940), “Sosyolojide Yeni Araştırma Esasları”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:109.
- Boran, B.S., (1940a), “Köy Davası, Şehirleşme Davasıdır I”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:111.
- Boran, B.S., (1940b), “Köy Davası, Şehirleşme Davasıdır II”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:112.
- Chabas, J., (1942a), “Japon Ailesi ve İçtimai Rolü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 12:133.
- Chabas, J., (1942b), “Japon Ailesi ve İçtimai Rolü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 12:135.
- Elöve, M.E., (1952), “Umumi Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyet Devrinin Türkçülük Cereyanı”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:1-4.
- Ertuğ, H.R., (1940), “Köy Enstitüleri Kanunu”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:110.

- Ertuğ, H.R., (1942), “Köylerimize Dair Bir Tetkik Kitabı”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 12:139.
- Ertuğ, H.R., (1945), “Rusya ve Köylü”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 11:125.
- Ertuğ, H.R., (1946), “Kitaplar: İctimai Siyaset”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:179.
- Ertuğ, H.R., (1947), “Yüzyılımızın Sosyoloji Teorileri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 17:200.
- Ertuğ, C., (1943), “Bekârlık, Evlilik ve Geçimsizlik Meseleleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 13:149.
- Falk, W., (1935), “Weber’e Göre Demokrasi ve Kapitalizm”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:55.
- Fındıkoğlu, Z.F., (1958), “Medeni Kanunumuz Etrafında Bazı Sosyolojik Meseleler”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 18:1.
- Gölcüklü, G., “Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 11:3.
- Hecker, J., (1935a), “Rus Sosyologyası”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:49.
- Hecker, J., (1935b), “Rus Sosyolojisinin Siyasal ve Sosyal Temelleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:50.
- Hecker, J., (1935c), “Rus Sosyolojisi II: Slavofillerin ve Rusofillerin Sosyolojik Teorileri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:51.
- Hecker, J., (1935d), “Rus Sosyolojisi III: Batıcıların Sosyoloji Teorileri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:52.
- Hertz, F., (1935), “Ulusal Ruh ve Ulusal Özgürlük”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:55.
- Irmak, S., (1937), “İrsiyet ve Suçlar”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:81.
- Irmak, S., (1941), “İctimai Darwinizm Hakkında Düşünceler”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 11:123.
- Irmak, S., (1943), “Köy Enstitülerine Verilen Yeni Vazifeler”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 13:148.
- İmzasız, (1956), “Amerikan Sosyolojisinin Temelleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 11:2.

- Kunter, N., (1945), “Çocuk Suçluluğu ile Nasıl Savaşmalıyız?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 15:171.
- Levy-Bruhl, H., (1942), “Hukuk ve Sosyolojinin Münasebetleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 11:130.
- Mehmet Ali Şevki, (1935), “Sosyal Müsavatsızlık ve Rusya”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 4:46.
- Mehmet Ali Şevki, (1937a), “İstanbul Köylerinden Birinde Yapılan Tetkikten: Köy Meracılığı”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:77.
- Mehmet Ali Şevki, (1937b), “İstanbul Köylerinden Birinde Yapılan Tetkikten: Toplu Bir Köyün Mevkii”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 7:79.
- Mehmet Ali Şevki, (1938), “İstanbul Köylerinden Birinde Yapılan Tetkikten: Çiftçi Atelyesinin Şekli”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 8:90.
- Mehmet Ali Şevki, (1939), “Tecrübi Sosyoloji Anketlerinin Faidesi: Bir Memleket Tetkiki Dolayısıyla”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:103.
- Meray, S.l., (1954), “Halk Efkarı ve Yoklaması”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:3.
- Pınar, S., (1940), “Nüfus ve Kültür”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 10:113.
- Richard, G., (1938), “Tecrübi Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 8:93.
- Richard, G., (1939), “Tecrübi Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:97.
- Rosier, M.A., (1936), “Entelektüel Mesleklerde İşsizlik”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 6:67.
- Savcı, B., (1958), “Partilerimizde Tabakalaşmanın Gerçek Mahiyeti ve Sosyal Muhtevalı Politika Meyli”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 18:1.
- Savcı, B., (1959), “Yabancı Dil ile Milli Kültürü Yaratma ve Batılaştırma”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 9:1.
- Sorokin, P., (1935a), “Hayat Uğraşısının Sosyolojik İzahı ve Savaşın Sosyologyası”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:49.
- Sorokin, P., (1935b), “Sosyoloji Teorileri: Bio-sosyal Ekol”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 5:50.
- Şensoy, N., (1949), “Türkiye’imizde ve Yabancı Memleketlerde Çocuk Suçluluğunun Bugünkü Durumu ve Çocukların Fazla Miktarda Suçlarla

Bunların İşlendiği Yer ve İşleniş Şekli İtibarile Hususiyetleri”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 4:1-4.

- Timaseff, N.S., (1938), “Hukuk Sosyolojisi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 8:85.

- Yalçın, A., (1945), “Ekonomik Sosyolojiye Giriş”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 17:176.

- Yasa, İ., (1959), “Örnek Olay Araştırmalarında Gözlem ve Mülakat Metotlarının Önemi”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 19: 2-3.

- Yasa, İ., (1959a), “Köylerimizin Sosyolojik Bakımdan İncelenmesinde Bazı Esaslar”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 19:1.

- Yazır, M., (1946), “İnkılapçılık Nedir?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 16:184.

- Yazır, M., (1946a), “Halkçılık Nedir?”, *Siyasi Bilgiler/İlimler Dergisi*, 16:183.